

העלמת מס לאור ההלכה - חלק ב- יעוץ מס וקנייה ממעלימי מס

הקדמה ומיקוד

השבוע נמשיך ב"ה בלימוד איסור העלמת המס מהו גדר האיסור ובאילו אופנים ההעלמה נעשית בהיתר מתוך בירור זה נלמד גם את האפשרויות העומדות בפני הציבור לקנות מאדם המעלים מס כאשר יודעים זאת בוודאות וכן כאשר הדבר מסופק, ומה הדין כאשר קנינו דבר מה ולאחר מכן נודע לנו שהמוכר למעשה לא משלם מיסים על קנייה זו.

הלימוד מתחלק לשני חלקים מרכזיים (ע"פ כותרות המשנה):

חלק א: הגדרת העלמת מס כדין גזל - בחלק זה נלמד על יסוד איסור העלמת המס וכחלק מהגדרות אלו נעמוד על שני מצבים בהם הפוסקים ראו לנכון להתיר את העלמת המס מתוך הבנה שאין בכך משום גזל (ע"פ כותרות המשנה: העלמת מס ע"י כיפוף החוק - "יעוץ מס", העלמת מס כאשר התחייבות תשלום המס אינה מוצדקת) מיקוד המקורות בחלק זה: הגדרת העלמת מס כדין גזל - יש לראות את הרמב"ם ושו"ע הרב ושו"ת משנה הלכות, ולנסות להבין מהו יסוד דברי הרמב"ם הסובר שהמעלים מס עובר על איסור גזל. העלמת מס ע"י כיפוף החוק - "יעוץ מס" - יש להתעכב בעיקר בדברי הריב"ש והמשנה הלכות ולהבין מתוכם מהו גדר ההיתר להעלים מס במקרים המדוברים ומה ניתן ללמוד מכך לימינו, דברי הגמ' והראשונים הינם בעיקר להבין את דברי הריב"ש המחלק בין מתנה ע"מ להחזיר לבין מתנת בית חורון ובמידה ואין זמן יש לראותם במהירות. העלמת מס כאשר התחייבות תשלום המס אינה מוצדקת - באם ישנו קוצר זמן יש לדלג על חלק זה, באם יש זמן עיקר הסוגיה הינה דברי הב"י בסופו מהמילה ונראה וכן הסמ"ע והט"ז (הקצות פחות חשוב)

חלק ב: קניית סחורה גנובה וסחורה שהעלימו בה מס - ע"פ החלק הראשון המגדיר את העלמת המס כדין גזל נלמד כיצד אם בכלל מותר לקנות מהמעלימים מס סחורה. מיקוד המקורות בחלק זה: על הגמ' בקידושין אין להתעכב יותר מדי יש להבין בעיקר את המושג המובא בה לאו עכברא גנב... המופיע גם בריב"ש אח"כ המביא מושג זה בהקשר הנידון דידן. את הריב"ש יש ללמוד היטב וכן את השו"ע שאחריו (החוות יאיר שאחריו פחות חשוב ומי שזמנו לחוץ יש לדלג עליו). אח"כ ישנם שלוש מקורות גמ' ממסכת ב"ק (ק"יח, ק"ט, ק"ג). הצעתי הינה ללמוד את שלושת המקורות ביחד ולנסות להבין את היחס ביניהם אם חולקים או משלימים זה את זה. לאחר מכן יש ללמוד על הסדר המופיע בדפי המקורות כאשר ישנה התייחסות הלכתית בשו"ע לכל מקור בפני עצמו. מעבר לראיית כל פסקי השו"ע על הגמ' הנ"ל יש להקדיש זמן לדברי הדרישה המסביר את הסתירה כביכול בין הגמ' בדף ק"ג לגמ' בדף ק"ט וכן לראות את דברי ערוך השולחן. כאשר ישנו זמן נוסף יש לראות את שאר המקורות בחלק זה לפי סדרם המופיע בדף המקורות.

הגדרת העלמת מס כדין גזל

רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק ה הלכה יא

במה דברים אמורים שהמוכס כליסטים בזמן שהמוכס גוי או מוכס העומד מאליו או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מה שירצה ומניח מה שירצה, אבל מכס שפסקו המלך ואמר שילקח שלישי או רביעי או דבר קצוב והעמיד מוכס ישראל לגבות חלק זה למלך ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך אינו בחזקת גזלן לפי שדין המלך דין הוא, ולא עוד אלא שהוא עובר המבריח ממכס זה מפני שהוא גזול מנת המלך, בין שהיה המלך גוי בין שהיה מלך ישראל.

שולחן ערוך הרב חושן משפט הלכות גזלה וגנבה סעיף טו

וכל זה שהמוכס הוא גזלן במוכס נכרי או אפילו ישראל אלא שעמד מאליו שלא מחמת המלך או אפילו מחמת המלך אלא שאין לו קצבה שלוקח מה שירצה הוא.

אבל מכס שפסק אותו המלך ליטול דבר קצוב והעמיד מוכס ישראל לגבותו למלך ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך אינו בחזקת גזלן לפי שדין המלכות דין מפני שכל הארץ למלך הוא ובידו לגזור שלא יהנה אדם מארצו אלא מדעתו שיתן קצבתו וכן השר בעיירות שלו (או של המלך ונתנן לו במתנה). לפיכך המבריח ממכס זה עובר על לא תגזול מפני שהוא גזול את המלך בין שהוא מלך ישראל בין מלך נכרי.

(שאף שמותר להפקיע חובו שחייב לנכרי מכבר זה אינו כמפקיע חובו אלא גזול ממש שנהנה מארצו שלא מדעתו ומחסרו ממון שהרי היה יכול למכור הנאה זו של משא ומתן בארצו לאיש אחר. ועוד שהמלך מוחזק הוא במה שמגיע לו מעבדיו הואיל והסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתם שהוא אדוניהם והם עבדים לו וכל אשר להם משועבד לעבודתו לפיכך כל הסחורה שמגיע ממנה המכס משועבדת למלך ליטול הימנה מכס וכאילו היא ברשותו ממש כיון שהוא בארצו ואצל עבדו והמבריחה גזול מנת המלך שבה מרשות המלך).

ויש חולקין על זה ומתירים להבריה המכס אף על פי שממונה עליו ישראל נאמן כיון שגובה למלך נכרי. ואם הממונה יודע בהברחתו אינו רשאי לכופו ליתן המכס הואיל ומן הדין יכול הוא להפקיע חוב הנכרי. ואם יש בזה משום יראת המלך יכול לכופו. וירא שמים יחמיר לעצמו כסברא הראשונה שלא לעבור על לא תעשה שבתורה.

ואם ישראל קנה המכס לעצמו מן המלך לדברי הכל אסור להבריה מן התורה שהרי גזול את ישראל. אבל אם קנאו נכרי מותר לדברי הכל אפילו ידוע שאינו מוסיף כלום על קצבת המלך שהרי אינו גוזל את המלך אלא מפקיע חובו שחייב להנכרי (לפי שאין המלך יכול למכור לו חזקתו שהוא מוחזק במכס זה כי חזקתו היא מחמת גופו שהוא מלך וכל הארץ שלו ועבדיו וכל אשר להם משועבדים לו דבר זה אינו יכול למכור כי רק אותו לבדו קבלו למלך עליהם ואינו יכול למכור רק הדין ממון שיש לו עליהם וממון זה שם חוב עליו בלבד):

שו"ת משנה הלכות חלק ו סימן שיא

איברא דנראה לומר דבמקום דליכא משום דינא דמלכותא מ"מ הרי הוה גזילת הרבים כיון שהמלכות לא קנאה הכסף נמצא דכל הכסף באמת שייך אכתי לבעלים מדינא לכל אחד ואחד ופשוט דהרבה ממון יש שם מבני אדם שונים והם המפקחים על כל כסף הנ"ל אבל עיקר הכסף שייך להנותנים הממון וא"כ אם יגזול הוא מכסף נמצא גזול את הרבים או שיחייבו את הרבים עוד ליתן כסף או שישלמו בכסף הרבים החסרון שזה יגזול ודו"ק היטב... ומצאתי בס' חסידים סי' תתרט"ו וז"ל אמרינן בחלק אמרו לו והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו אמר להם (ישע"ל"ג ד') כמשק גבים שקק בו מה גבים הללו מעלים את האדם מטומאה לטהרה אף ממון ישראל מיד שנפל ביד האומות מיד טהר ואם לא היו חייבים להם לא היו שוללים את יהודים, ועושר שחייבין לאלה גוזלין לאלה וזה יודעים המלוים להם עתידים ליתן את הדין וכן מי שאומר למלך אני מלוה לך ויודע שהמלך לבסוף יקח היהודים וישלם לו והמלך אינו דוחק אותו להלוות לו וזה תדיר שואל ויוכרח לקחת מן היהודים כדי לשלם לזה ע"כ. הנה מבואר דלהלות למלך שע"ז יכול לגרום שהמלך לבסוף יקח מן היהודים מה שיחסר עתיד ליתן הדין עליו וזה ראי' למ"ש בס"ד דאם יגזול והמדינה תצטרך אח"כ להוסיף מסים וכיוצא בו אשאר בני ישראל הכשרים א"כ גורם להפסד ממון שלהם ועתיד ליתן עליו את הדין.

העלמת מס ע"י כיפוף החוק - "יעוץ מס"

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף מה עמוד א

מתני'. המודר הנאה מחבירו ואין לו מה יאכל, נתנו לאחר לשום מתנה, והלה מותר בה. מעשה באחד בבית חורון שהיה אביו נודר הימנו הנאה, והיה משיא את בנו, ואמר לחברו: חצר וסעודה נתונים הינן לפניך אלא כדי שיבא אבא ויאכל עמנו בסעודה. אמר: אם שלי הם הרי הם מוקדשין לשמים. א"ל: נתתי לך את שלי שתקדישם לשמים? אמר לו: נתת לי את שלך אלא שתהא אתה ואביך אוכלין ושותין ומתריצין זה לזה, ויהא עון תלוי בראשו? אמרו חכמים: כל מתנה שאינה שאם הקדישה תהא מקודשת - אינה מתנה. גמ'. מעשה לסתור? חסורי מיחסרה והכי קתני: ואם הוכיח סופו על תחילתו - אסור, ומעשה נמי בבית חורון, באחד דהוה סופו מוכיח על תחילתו. אמר רבא: לא שנו אלא דאמר ליה והינן לפניך אלא כדי שיבא אבא, אבל א"ל שיהו לפניך שיבא אבא, מדעתך הוא דא"ל. לישנא אחרין אמרין לה, אמר רבא: לא תימא טעמא דא"ל והינן לפניך הוא דאסור, אבל א"ל הן לפניך שיבא אבא ויאכל - מותר, אלא אפילו אמר ליה הן לפניך יבא אבא ויאכל - אסור, מאי טעמא? סעודתו מוכחת עליו.

הר"ן מסכת נדרים דף מה עמוד א

כל מתנה שאינה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה - כלומר דנהי דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה אף על גב דאם הקדישה אינה מקודשת וכדאמרינן בפרק יש נוחלין (ב"ב קלז:): דעל מנת שתחזירהו לי הקדישו אינו קדוש דמידי דחזי ליה קאמר ליה שאני התם דמ"מ לשעתה מתנה היא אבל מתנה זו של בית חורון אפי' לשעתה אינה שלא נתכוון להקנותה לו כלל אלא שתקרא על שמו כדי שיהא אביו מותר בה והיינו לישנא דמתני' דקתני כל מתנה שאינה שאם הקדישה אינה מקודשת וכו' ולא קתני כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת וכו' משום דתנא הכי קאמר כל מתנה שאינה כלום כזו שהיא בהערמה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה והכי איתא בירושלמי רבי ירמיה בעי וכי אין אדם נותן מתנה על מנת שלא יקדישה כיני מתניתא כל מתנה שהיא בהערמה שאינה שאם הקדישה תהא מקודשת אינה מתנה.

שיטה מקובצת מסכת נדרים דף מה עמוד א

כל מתנה שאינה וכו'. פירוש שאינה נגמרת. שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה כלל וברשותו הוא. והא דאמרינן בפרק יש נוחלין דהנותן מתנה לחברו על מנת להחזירהו לו דהויא מתנה אף על פי שאינו יכול להקדישו דהא אמרינן התם דאם הקדישו לא אמר כלום דהא על

מנת שתחזירה לי קאמר מיהו אם הקדישו שאמר בעודה בידי תקדיש בעודה בידו מועלין בה אבל לעולם אינו יכול להקדישה שהרי צריך להשלים תנאו ולהחזיר דבר הראוי לו ואם הקדישו בעודה בידו הוי הקדש זהו כמו שור זה יהא עולה לאחר שלשים חולין. שטה.

שו"ת הריב"ש סימן ב

שאלת: כי בהיותך בכלנסיא"ה היו שולחים לך מארץ הערב פקדונות, והיו עושין לך מהכל מתנה למען תוכל להשבע כי הכל שלך. ואתה ירא אם אותה מתנה היא מתנה גמורה שתוכל להשבע כי הפקדון הוא שלך ואין לזרים אתך ולא יהיה עליך חטא. ושאלת להורותך דרך ישר ונכון [אם] תוכל לעשות זאת.

תשובה: אם השבועה היא בפני דיני ישראל אם יתבעוהו בע"ח או מפני המס, אין ספק שמתנה כזו אינה מועלת שהרי אינה אלא כדי להערים ולהשבע עליה. והם לא כווננו למתנה גמורה וגם אתה לא גמרת בלבך להיותה שלך. ודמיה למתנת בית חורון שאמר בנדריים (פ' השותפין מח) כל מתנה שאינה שאם הקדישה תהא מקוד' אינה מתנה. וכן אמרו (בפ' מי שמת ק"נ): דשטר מברחת לא קנה וכן בפ' האשה שנפלו (עט); ואף על גב דבעינן דוקא בכל נכסיה אבל במקצת קנה, היינו היכא דלא גליא דעתה ואתיא לה משום אומדנא דלא שבקה נפשה ויהבא לאחריני, אבל היכא דגליא דעתה בשעת מתנה דלדעת כן היא עושה אפי' במקצת לא קנה. כמו שהוכיחו כן המפרשים ז"ל בראיות גמורות. ועוד שב"ד כשמשיעין אומרים: הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעין אותך אלא על דעתנו וכו'. ואף אם מפני הברחת המס עושין מתנה זו ג"כ אסור הוא לישבע, שלא מן הדין לעשות בזה הערמה. דכי תנן: (בפ' ג' נדרים כז): נודרין להרגין לחרמין ולמוכסין, שהיא של תרומה אף על פי שאינה של תרומה ושהיא של בית המלך אף על פי שאינה של בית המלך, מוקמינן לה בגמ' במוכס שאין לו קצבה ר"ל ששואל דבר שלא מה"ד = מן הדין = או במוכס העומד מאליו, והני הוו כמו אנסים. אבל המכס שהוא מחוק המלך אסור לעבור עליו ואין זה נקרא אונס דדינא דמלכותא דינא. אבל כשהדבר מחמת אנסים שהאנס /במהדורת קושטנטינה ש"ו: או שהמלך/ מעליל שלא כדין כדי להעניש ממון, כמו שעושה עתה בממון האנוסין שברחו לעשות תשובה או ממון היהודים היוצאים /במהדורת קושטנטינה ש"ו נוספה התיבה: מארצו/ לארצות הפרשים או למלכות אחרת, שאין זה מה"ד = מן הדין = אלא שנותן עליהם חקים לא טובים להתגולל עליהם לקחת ממונם, בזה מותר להערים או בנדר או בשבועה, ואף אם בפיו אומר סתם יכוין בלבו לדבר אחר. כדמפרש התם באומר יאסרו כל פירות עלי אם אינם של בית המלך ואומר בלבו היום, אף על גב דדברים שבלב אינן דברים לגבי אונסין שאני /נדריים, כח/ דאי אפשר דלא עקר ליה לנדריה. אבל /במהדורת קושטנטינה ש"ו: מה שאפשר לעשות בכל ענין ואפילו במכס המלך הוא שיתנו לך במתנה על מנת להחזיר שהיא מתנה וכו' /במתנה ע"מ להחזיר היא מתנה גמורה לכו"ע, כדאמרינן (בפ"ק דקדושין ו:): עלה: בכולהו קני לבר מאשה גזרה שמא יאמרו אשה נקנית בחליפין. ואפילו בתרומה אמרינן שיצא ידי נתינה, וכן באתרוג יצא אף על גב דבעי לכם /ויקרא, כג, מ/, ואף על פי שאינו יכול להקדישה, לא קפדינן בהכי כיון שאינה בהערמה כמו מתנת בית חורון שהיא בהערמה כדאיתא בירושלמי /נדריים, ה, ז/. אבל מתנה ע"מ להחזיר מתנה גמורה היא לשעתה והמקבל אוכל פירות, אלא שצריך לקיים תנאו להחזירה ומכח התנאי הוא שאינו יכול להקדישה לא שהמתנה בעצמה תהיה בהערמה, כמ"ש זה הר"ם ז"ל (בה' נדרים). וא"ת היאך יחזיר המתנה והלא יש לו למכור הסחורה ההיא ולשלוח דמיה למפקיד או סחורה אחרת שיקנה לו בדמיה? י"ל אפשר להם להתנות שיחזירה לו או לפלוני בעבורו הדר בעיר הנפקד, ואחר השבועה יחזירנה לאותו פלוני לקיים תנאו ואח"כ ימכרנה ויעשה רצונו; וכן צריך שיזכה לו במקומו המפקיד בקנין ע"י אחר מה ששולח לו; כי מה ששולח אליו ע"י ספן ישמעאלי ואומר לו הולך זאת הסחורה לפלוני אין זו זכיה, דבמתנה הולך לאו כזכה. ואף אם אמר לו בפירוש: זכה בעבורו, אינו כלום, דכיון דליתיה בתורת שליחות /הספן הישמעאלי/ ליתיה בתורת זכיה כמ"ש הר"ם במז"ל פ"ד מה' זכיה ומתנה /הלכה ו/. וגם המשיכה שעושה הנפקד מן הסחורה אינו מועיל בזה, שהרי כבר זכה המוכס בחוקו מכיון שהגיעה הסחורה לנמל טרם שימשוך הנפקד הסחורה; ולכן צריך שהמפקיד יזכה במקומו לנפקד בקנין ע"י אחר בן ברית.

שו"ת משנה הלכות חלק ו סימן שיג

אי מותר לישראל להיות רואה חשבון (אקאנטאן בלע"ז)

ובמ"ש בפעולת רואה חשבון הנקרא אקונטענט בלע"ז אשר חלק עקרי מעבודתו לחפש עצות ותחבולות איך להבריה המסים מהמדינה א"כ איך מותר ליהודי שומר תורה ומצות להיות רואה חשבון שהרי יש בעבודתו משום לאו דלפ"ע וכמה אברכים שומרי תורה ומצות עוסקים במלאכה זו.

והנראה כי ישנם בעבודה זו של רואה חשבון שני מינים יש מין רואה חשבון אשר הוא מבקש עצות ותחבולות איך להבריה המס או מכס אבל העצות הם ע"פ חוק המלכות אלא שלפי שלא כל אדם בקי בכל החוקים והאופנים שיוכל לפטור עצמו ממס ולמשל עובדא ידענא לפני שנים הי' מס גדול על ברזל המובא מגרמניא ימ"ש ומצרפת לא הי' מס כמעט כלום והי' יהודי סוחר אחד גדול שקנה הרבה ברזל בגרמניא ושכר לעצמו משרד בצרפת ועשה שם קמפאני והקאמפאני שלו בצרפת קנתה הברזל מגרמניא ואח"כ המשרד הצרפתי שלח הברזל מגרמניא לארה"ב הנה הברזל לא זז ממקומו והובא מגרמניא אלא על שם צרפת ובא הדבר לפני הקאנגרעס ואמרו שאין לו לשלם מס רק לפי השווי

של צרפת כי הוא הביא הברזל מצרפת הנה מבואר דאפילו עשה תחבולה גדולה אכתי קיים חוק המלכות וכה"ג וכיוצא בזה אם עושים תחבולות אין בזה איסור כלל.

העלמת מס כאשר התחייבות תשלום המס אינה מוצדקת

בית יוסף חושן משפט סימן שסט

ומה שאמר וכן אם ישראל קנה המכס מהמלך המבריה עצמו הרי זה גוזל ישראל שקנהו. כ"כ הרא"ש שם (סי' י) אהא דמקשי והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא וכ"כ הר"ן בפ"ד דנדרים (נדרים כח. ד"ה במוכס העומד) ומוכרח הוא לפרש כן. ונראה שאפילו בשידוע שזה המוכס מוסיף ליקח יותר מחוק המלך שהרי הוא כגזולן אסור להבריה ממנו כדי מה שהוא חקו דאטו מפני שהוא עושה שלא כדין לגזול יגזלו בני אדם חקו היינו דאמרי אינשי (ברכות ה:): בתר גנבא גנוב וטעמא טעים:

סמ"ע חושן משפט סימן שסט סעיף קטן י

דהוי כגזול מן הגזולן. וע"ז אמרי אינשי בתר גנבא גניב וטעמא טעים [ברכות ה' ע"ב]. ועיין פרישה [סעיף ח'] שם כתבתי דנראה דבמקום שהמוכסין מאמינים להסוחרים במה שאומרים לפניהן שאין להן סחורה אלא כך וכך, אזי מותר לשנות להגיד לפניהן באופן שלא יפסידו, דהיינו דרך משל אם יש להן מ' אמות בגד, ומן הדין אין להם ליתן מהם מכס אלא ל' גדולים, וכשידוע [ל] המוכסין שיש מ' אמות יכריחו ליתן לו מהן מ' גדולים, מותר להן לשנות ולומר להמוכס שאין להן אלא ל' אמות ולא יתנו לו אלא ל' גדולים, וכל כיוצא בזה, ומשו"ה נמי דקדק המחבר וכתב ז"ל, אסור להבריה ממנו דבר הקצוב כו', הא המותר מותר להבריה:

ט"ז חושן משפט סימן שסט סעיף ו

נ"ל דאם א"א להנצל מלתת מותרות אא"כ ישמוט ממנו ואז לא יתן לו אפילו חק שלו, דאינו חייב להמסיר מעותיו לגזולן והגזולן הוא דאפסיד אנפשיה, אלא דמ"מ יראה שיבליע לו בחשבון במקום אחר באופן שיגיע לידו המכס המגיע לפי הדין:

קצות החושן סימן שסט סעיף קטן א

אסור להבריה ממנו דבר הקצוב. והוא מדברי הב"י (סעיף ח') שכתבו מדעת עצמו דאע"ג דנוטל יתר, בתר גנבא [גנוב ו] טעמא טעים (ברכות ה, ב) ע"ש. אמנם לענ"ד נראה דכה"ג רשאי להבריה, וראיה מדברי הטור ביו"ד סימן רל"ב (קנב, ע"ב) ז"ל, נודרין למוכסין אם הוא מוכס העומד מאליו או שבא ליטול ממנו יותר מקצבתו יכול לידור או לישבע כדי ליפטר ממנו וע"ש, ומדכתב שבא ליטול ממנו יותר מקצבתו משמע דקצבה אית ליה אלא שנוטל יותר. ואין לומר דהתם נשבע שהיא של תרומה רק על היתר מה שנוטל ואינו מבריה מה שמגיע לו, דכד דייקת בלשון הטור נראה לכאורה שכתב דין שאינו מוזכר בש"ס, דבגמ' שם (נדרים כח, א) מוקי לה במוכס העומד מאליו, ושמואל אמר במוכס שאין לו קצבה, והיכי כתב דין זה שבא ליטול יותר מקצבתו, אלא דברי הטור הוא מלשון הרא"ש בנדרים שם דף כ"ח ע"ש בפירושו ז"ל, במוכס שאין לו קצבה והאי לאו דינא הוא כו' כיון שאין לו קצבה מרבה ליקח יותר ממה שהמלך חפץ להלכך כולו גזל עכ"ל, והרי מבואר דכל שנוטל יותר ממה שהמלך חפץ הוא כולו גזל כיון דאין לו אלא בדינא דמלכותא דינא וכיון דנוטל יותר אין המלך חפץ בזה כלל והו"ל כולו גזל, ומשו"ה כתב הטור שנוטל יותר מקצבתו וקמ"ל כדברי הרא"ש דכיון שנוטל יותר מדינא הו"ל כולו גזל וכאילו (כל) המוכס עמד מאליו. והב"י בסימן זה (בשו"ע) השמיט הך סברא שכתב בב"י, וביו"ד בשו"ע בסימן רל"ב (סעיף י"ד) כתב דברי הטור או שבא ליטול ממנו יותר מקצבתו ע"ש, וא"כ משמע דכל כה"ג הו"ל כולו גזל וכמ"ש:

קניית סחורה גנובה וסחורה שהעלימו בה מס

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף נו עמוד א-דף נו עמוד ב

ותנן: אין לוקחים בהמה טמאה עבדים וקרקעו' במעות מעשר שני אפי' בירושלים, ואם לקח - יאכל כנגדן! אלא הכא באשה חבירה עסקינן, דידעה. אמר מר: אם לקח - יאכל כנגדן. ואמאי? יחזרו דמיו למקומם כי התם! אמר שמואל: כשברח. וטעמא דברח, הא לא ברח - קנסין למוכר, ונקנסיה ללוקח! לאו עכברא גנב אלא חורא גנב. ואי לא עכברא, חורא מאי קעביד? מסתברא, כל היכא דאיכא איסורא התם קנסין.

שו"ת הריב"ש סימן קח

... ובאמת, כי אותו הנפח שעשה לה שני מפתחות בהסתר פנים מן הבעל, ולקח בערכם ממנה כפולה אחת, ראוי ליענש על בלי הגיד לבעל. שכבר היה לו להבין, שלא לחנם רבתה במחיר המפתחות, אלא שהיתה כונתה לגנוב מנכסי בעלה, והנה הוא מסייע ידיה בזה; דלא עכברא גנב אלא חורא גנב. וכן, המעידים שהיו קונים הסחורות ממנה בזול פחות משליש בערכם, והיתה אומרת להם להעלים מבעלה, גם אלה עשו איסור, ואף על פי שהיתה נושאת ונותנת בתוך הבית. שלא לחנם היתה מוכרת להם בזול, אלא שכך דרך הגונבים. וכבר אמרו ז"ל בפ' הגוזל בתרא (ק"ח:), שאפ"ל הדברים שמותר ליקח מן הרועים ומשומרי פירות ומן הנשים, וכלם שאמרו: הטמן, אסו'.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות גניבה סימן שנו

אסור לקנות מהגנב החפץ שגנב, ועון גדול הוא, שהרי מחזיק ידי עוברי עבירה וגורם לו לגנוב גנבות אחרות; שאם לא ימצא לוקח, אינו גונב. (וכן אסור לסייע לגנב בשום דבר כדי שיגנוב) (ב"י בשם ריב"ש סימן ק"ח).

שו"ת חוות יאיר סימן רט

שאלה לראובן נעשה גניבה ונתרוקנה לו ארגז מליאה כלו כסף ותכשיטין ועדיין לא נתייאש וחוקר ודורש אחר הגנבים. ואחד מהם גנב מפורסם וחותר כיסים מובהק הביא חגורת כסף גדולה ללוי יוד פרסאות רחוק ממקום ראובן וגניבה שנעשית לו. וביקש למכרה לו בפחות מחצי דמי שוויה. וראובן יודע ספר נסתפק אם רשאי לקנותו שהרי ק"ל אסור לקנות מהגנב וכו' בטור וש"ע ח"מ ר"ס שנ"ו. נ"ל דההיא מיירי כשזה קנאו לעצמו ע"מ להרויח בו ואפילו אחר היאוש נ"ל דאסור כדיהיב טעמא דמחזיק ידי עוברי עבירה דלאו עכברא גנב ולכן י"ל דמיירי בשא"א לגנב למכרו לאחר כי ירא מהפרסום לכן באם לא ימצא מי שיקח ממנו ימנע מלגנוב ומ"מ נראה להחמיר בזה ותלי בפלוגתא דבי"ד ריש סי' קנ"א בהג"ה ע"ש. מש"כ זה שדעתו להחזירו לראובן מצוה קעביד ומהאי טעמא צריך להחזיר לו מעותיו כבסי' הנ"ל ס"ה הג"ה והוא מתוס' הביאו הש"כ ומשמם יראה דבכה"ג הוי משיב אבידה וההוא דאסור מיירי דאין קונה זולתו כנ"ל א"כ דמצי להגיד לנגנב והוא יוציא מיד הגנב. וזה פשוט וברור לדעתי הקלושה: נאם יאיר חיים בכרך

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ק"ח עמוד ב

מתני'. אין לוקחין מן הרועים צמר וחלב וגדיים, ולא משומרי פירות - עצים ופירות; אבל לוקחין מן הנשים כלי צמר ביהודה, וכלי פשתן בגליל, ועגלים בשרון; וכולן שאמרו להטמין - אסור. ולוקחין ביצים ותרנגולין מכל מקום...

שולחן ערוך חושן משפט הלכות גניבה סימן שנה סעיף א

כל דבר שחזקתו שהוא גנוב, אסור ליקח אותו. וכן אם רוב אותו דבר שהוא גנוב, אין לוקחין אותו. לפיכך אין לוקחין מהרועים צמר או חלב או גדיים, אבל לוקחים מהם חלב וגבינה, במדבר אבל לא ביישוב. ומותר ליקח מהרועים ד' צאן או ד' גיזות של צמר מעדר קטן, או חמשה מעדר גדול, שאין חזקתו שהוא גנוב. כללו של דבר, כל שהרועה מוכרו, אם היה בעל הבית מרגיש בו מותר ללוקחו; ואם לאו, אסור.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ק"ט עמוד א

איתמר: גזלן, מאימת מותר לקנות הימנו? רב אמר: עד שתהא רוב משלו, ושמואל אמר: אפילו מיעוט שלו. אורי ליה רב יהודה לאדא דיילא, כדברי האומר: אפילו מיעוט שלו.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות גזילה סימן שסט ב-ג

אסור ליהנות בדבר הגזול, ואפילו לאחר יאוש, והוא שידע בודאי שדבר זה הוא הגזילה עצמה אסור ליהנות מהגזלן (שהחזק ממנו שבא בגזילה) (טור ס"ה). ואם היה מיעוט שלו, אף על פי שרוב ממנו גזול, מותר ליהנות ממנו, עד שידע בודאי שדבר זה גזול בידו.

דרישה חושן משפט סימן שנה

אז שרוב הדבר ההוא גנוב אסור לקנותו כו'. פירוש שרוב רועים המוכרים חלב וגדיים גנוב הוא בידם ואף שיש רועים שכל מה שמוכרים ברשות בעליהן הן מוכרין אפילו הכי אסור לקנות ממנו מפני שמחזיקין הרועה מן הרוב ולא דמי למה שאמר שמואל שם בגמרא דף ק"ט ע"א דמותר לקנות מהגזלן אפילו מיעוט ממנו משלו ורובו גזול תלינן ואומרים דהאי מידי דיהיב ליה מדידיה הוא (וכתבו רבינו בסימן שס"ט ס"ה)) דשאני התם דידוע דזה הגזלן עצמו יש בידו ממון שאינו גזול דמותר להנות ממנו אבל כשתלינן לזה הרועה ברוב ליתא בידו כלל מה

שמותר להנות ממנו. שוב מצאתי שהמגיד משנה בפ"ה דגזילה (ה"ח) הקשה דברי הרמב"ם אהדדי ששם בדין גזולן כתב שאם המיעוט משלו אף על פי שרוב ממונו גזול מותר להנות ממנו ובפ"ו דהלכות גניבה (ה"א) כתב דאם רוב הדבר ההוא גנוב אין לוקחין ממנו ומסיק דיש חילוק בין רוב הממון דמותר ובין רוב דבר ההוא גנוב דאסור עיין שם. ונראה דכוונתו דמ"ש דרוב הממון קאי אממונו של זה והרי יש לו גם כן מיעוט של היתר ורוב הדבר קאי אכולי עלמא ור"ל שהוא מהרוב דאין בידם של היתר כלל (ויש אומרים החילוק בין רוב הממון כו' דקאמר בענין אחר ואין פירושו עולה יפה). אבל אין לחלק ולומר דלהנות דוקא מותר ולקנות אסור דהא בגמרא הנ"ל מתיר שמואל אפילו לקנות

ט"ז חושן משפט סימן שסט סעיף ג

אף על פי שרוב ממונו. כתב רש"ל [ביש"ש ב"ק פ"י סי' נ"ח, ע"ש] דאין שייך כאן מטעם דכל קבוע כמחצה על מחצה, דלא אמרינן כן אלא במקום שהאיסור ניכר במקומו כמ"ש התוס' והרא"ש [חולין] פרק גיד הנשה [[תוס' צ"ה ע"א ד"ה ספקו והרא"ש שם סי' כ']. ולא דמי לההיא דריש סימן שנ"ח דאסור לקנות דבר שרובא בחזקת גנוב, תירץ במגיד משנה [פ"ה מגזילה ה"ח] דהתם איירי בדבר שהוא קונה בחזקת גנוב, או רוב אותו דבר גנוב, כגון דברים שאין דרך אדם למכור משלו, משו"ה אזלינן בתר רובא, אבל הכא מיירי שאותו דבר שהוא קונה אינו בחזקת גנוב כלל אלא המוכר הוא (ה)גזול, משו"ה אפילו המיעוט משלו שרי. והקשה רש"ל סוף סוף מאי שנא, כמו שהולכין בדבר הנקנה אחר (ה)רוב אותו הדבר אף על פי שהמוכר אינו בחזקת גנוב וגזול, ה"נ ניזיל בתר רובא גבי מוכר אף על פי שאותו דבר אינו בחזקת גניבה. אלא נראה שצריך לפרש שהמיעוט משלו הוא ודאי והרוב הוא (כ)במוחזק, ומשו"ה עדיף האי מיעוט, עכ"ל. ומלשון הרמב"ם [שם] שכתב כאן אף על פי שהרוב (ממנו) [ממונו] גזול, משמע אפילו בידוע בודאי. ונראה לענ"ד דכאן ודאי מן הראוי ליזיל לקולא כיון דהמיעוט הוא ברור לפנינו שיש לו משלו מעט, והוי כאילו מונח בפני (עצמן) [עצמו] וע"כ הו"ל קבוע, משא"כ בסימן שנ"ח אין היתר ברור לפנינו אלא דרוב הוא גנוב, ע"כ אזלינן בתר רובא:

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף קיג עמוד א

מתני'. אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכיס של גבאין, ואין נוטלין מהם צדקה, אבל נוטל הוא מתוך ביתו או מן השוק.

תוספות יום טוב מסכת בבא קמא פרק י משנה א

אין פורטין לא מתיבת המוכסין וכו' - לשון הרא"ש כתבו התוספות דאין כרבנן דר"ש [דמ"ח פרק כ"ו דכלים] דאמרי סתם גזילה לאו יאוש בעלים הוא. ולי נראה דכל מה שהמוכס והגבאי נוטל הוי יאוש בעלים. ואפילו אין לו קצבה ואפילו הכי דבר מגונה הוא שיקבל אדם ממונו ממקום המיוחד לגזול. ע"כ. והרמב"ם פ"ה מהלכות גזילה (הלכה י"א).

בית יוסף חושן משפט סימן שסט

ונראה לומר שלא התירו ליקח מתוך ביתו או מן השוק אלא מעות לפי שאין חוששין להם משום גזל אלא בנוטלם מתוך תיבה המיוחדת להטיל בתוכה מעות המכס אבל דבר של מאכל אפילו מתוך ביתו אסור לפי שחזקתן של מוכסנין שהם ועבדיהם גוזלים כל דבר מאכל מבני אדם ואין מוחה בידם מיראתם מהם וזהו שסיים הרמב"ם שחזקת מאכל זה שהוא גזול ועוד יש לומר דסבירא ליה להרמב"ם דלא התירו לפרוט מהם מתוך ביתו או מן השוק אלא משום דאינו נהנה מהגזול ממש שהרי אינו נותן לו המעות במתנה שהרי הוא נוטל דינר תחתיהם הילכך כל שאינו מהתיבה המיוחדת לכך שרי אבל ליהנות מהם ממש בלי נתינת דבר חילופו אפילו מתוך ביתו או מן השוק אסור.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות גזילה סימן שסט סעיף ד

בני אדם שחזקתם גזלנים וחזקת כל ממונם גזל מפני שמלאכתם מלאכת גזלנים, כגון המוכסים והלסטים, אסור ליהנות מהם, שחזקת מלאכה זו היא גזל. ואין מצרפים דינרים מהתיבה שלהם, שהכל בחזקת גזילה. אבל ממה שיש לו בביתו או בשוק שלא בתיבת המוכסים, מותר לצרף. ואפילו מתיבתו, אם הוא חייב לתת לו חצי דינר ואין לו אלא דינר, נותנו לו ולוקח ממנו חצי דינר אפילו מתיבת המוכסין, מפני שהוא כמציל מידו.

ערוך השולחן חושן משפט סימן שסט סעיפים א,ו

כתב הטור אסור לקנות שום דבר מהגזולן ואסור להחזיק ידו ולסעודו בשום דבר מפני שהוא מחזיק ידי עוברי עבירה עכ"ל וכ"כ בסי' שנ"ו לענין גנב שאסור לקנות שום דבר מהגנב אבל הרמב"ם ז"ל כתב דאסור לקנות הדבר הגנוב והדבר הגזול ואסור לסעודו על שינויו והיינו כדי שתהיה שינוי רשות עם היאוש שיקנה הגזילה וכל העושה דברים אלו וכיוצא בהם מחזיק ידי עוברי עבירה ועובר על ולפני עור לא תתן מכשול עכ"ל ונראה מדבריו דאין אסור לקנות ממנו רק כשידע שאותו דבר גזול הוא ואף על גב דליהנות ממנו אסור מכל ממונו כמו שיתבאר

מ"מ לקנות אין זה הנאה כל כך וכן לסעדו אין איסור רק בהדבר הגזול אבל להטור אסור לקנות מהם שום דבר ולסעדם בשום דבר [ובב"ק קי"ט. מאימתי מותר ליהנות ממנו יש גירסא לקנות ועמ"ש בסי' נ"ח סעיף ב' ולפ"ז כשיש לו מיעוט משלו מותר לכ"ע כמו שיתבאר בס"ד]:

...כפי מ"ש בגזלן שכל ממונו גזול אסור ליהנות ממנו אפילו כשכבר קנה הדבר בשינוי וגם לקנות ממנו שום דבר אסור לדעת הטור אמנם אפשר לומר דאם נודע שקנה הגזלן את הגזילה ע"י שינוי מותר ליהנות ממנו ולא אסרו חז"ל ליהנות משלו אלא משום חשש שמא עדיין לא קנאה בשינוי וגם זה שכתב הטור שאסור לקנות שום דבר מגנב וגזלן זהו הכל מפני שאנו אומרים שזהו הדבר הגזול עצמו וצ"ע לדינא: